

УДК 378.147

Оверченко Д. Г. – аспірант докторантури та аспірантури
Одеського державного університету внутрішніх справ, м. Одеса;
ORCID 0000-0002-5549-6408

Тактико-психологічні особливості проведення поліцейськими переговорів з різними типами натовпу

Під час масових заворушень можуть формуватися різні типи натовпу. Вагоме значення має компетентне поведіння поліцейських із різними типами натовпу. Для апробації в Україні європейських стандартів у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку в публічних місцях у зв'язку з проведенням мирних зібрань та інших масових заходів у головних управліннях Національної поліції України створено постійні робочі групи поліцейських з питань комунікації з організаторами й учасниками масових заходів. Зазначені групи створено для проведення переговорів з організаторами масових заходів і їх учасниками. Розроблено науково-практичні рекомендації щодо тактико-психологічних особливостей проведення поліцейськими превентивної комунікації під час масових заворушень з різними типами натовпу. Схарактеризовано різні типи натовпу (оказіональний, конвенціональний, експресивний, екстатичний, агресивний, панічний, стягальний, повстанський), психологічні особливості цих типів натовпу, запропоновано основні правила здійснення професійних функцій поліцейськими. Увагу акцентовано на агресивному натовпі, у спілкуванні з яким поліцейський не повинен: критикувати дії його учасників; висловлювати власну думку стосовно, наприклад, гасел; знецінювати, ображати та критикувати провокатора; уживати конфліктогенні слова; негативно оцінювати осіб, які беруть участь у масовому заході. Зазначені рекомендації будуть сприяти вдосконаленню комунікативної компетентності поліцейських групи превентивної комунікації, від якої залежать якість, ефективність і результативність переговорної діяльності під час масових заворушень.

Ключові слова: поліцейський; превентивна комунікація; переговори; масові заворушення; типи натовпу.

Постановка проблеми. Під час масових заворушень можуть формуватися різні типи натовпу. Вагоме значення в сучасних умовах має компетентне поведіння поліцейських із ними. Для апробації в Україні європейських стандартів у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку в публічних місцях у зв'язку з проведенням мирних зібрань та інших масових заходів у головних управліннях Національної поліції України створено постійні робочі групи поліцейських з питань комунікації з організаторами й учасниками масових заходів.

Зазначені групи створено для проведення переговорів з організаторами масових заходів та їх учасниками. Досі не

розроблено науково-практичних рекомендацій щодо тактико-психологічних особливостей проведення поліцейськими превентивної комунікації під час масових заворушень з різними типами натовпу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми компетентності поліцейського під час переговорів присвячено низку наукових статей (Г. А. Брайнінга, Н. І. Ковальчишиної, Л. І. Казміренко, Т. В. Матієнко, С. І. Яковенка та ін.). Однак тактико-психологічні особливості проведення поліцейськими переговорів під час масових заворушень з різними типами натовпу лишаються недостатньо дослідженими. Це й окреслило **мету** нашої статті.

Виклад основного матеріалу. За характером поведінки людей виокремлюють такі типи натовпу: okazіональний (випадковий), конвенціональний, експресивний, екстатичний, агресивний, панічний, стяжальний і повстанський [1, с. 67]. Слід схарактеризувати різні типи натовпу, їхні психологічні особливості, визначити основні правила здійснення професійних функцій поліцейськими групи превентивної комунікації під час масових заворушень з певним типом натовпу.

Okazіональний (випадковий) натовп, зазвичай, утворюється з осіб, які стали свідками несподіваної події (дорожня аварія, пожежа, бійка) [1, с. 67].

Характеристика okazіонального натовпу: 1) головна потреба – у нових враженнях, гострих відчуттях; 2) провідне бажання – отримати інформацію про несподівану подію, ситуацію; отримати збудливу інформацію від об'єкта інтересу; 3) мотив – задовольнити власну зацікавленість; 4) натовп не становить небезпеки; 5) може створювати перешкоди та незручності; 6) може перетворитися на дієвий та агресивний натовп [1]; 7) може вчиняти самосуд [1].

Психологічні особливості натовпу. Поліцейським групи превентивної комунікації необхідно пам'ятати, що: 1) натовп припинить існування, щойно вдасться ліквідувати елемент видовища; 2) натовп може як швидко збиратися, так само швидко й розсіюватися; 3) особи, які перебувають у натовпі, більше схильні до навіювань, ніж ті, хто перебуває за його межами; 4) особи, які перебуває в натовпі, простіше сприймають думки, почуття та дії більшості.

Основні правила здійснення професійних функцій поліцейськими групи превентивної комунікації:

I. Необхідно вибудовувати переговорну діяльність тільки на чітких і конкретних фактах, дотримуючись принципів і правил

переговорної діяльності. Це надасть можливість задовольнити бажання натовпу в отриманні інформації.

II. Якщо в натовпі є підбурювач, то нейтралізувати його шляхом надання натовпу фактів, аргументів, контраргументів і розкриття мети провокації. Це надасть можливість знецінити провокацію.

III. Ужити заходів щодо недопущення трансформації оказіонального натовпу в дієвий агресивний натовп, а також щодо недопущення самосуду.

Конвенціональний натовп утворюється на підставі: а) заздалегідь оголошеного заходу; б) конкретного соціально значущого приводу; в) інтересу до масової розваги, видовища.

Характеристика конвенціонального натовпу: 1) головна потреба – задовольняти емоційні потреби через психічну взаємодію з іншими учасниками; 2) головне бажання – отримати насолоду від видовища (наприклад, від перемоги улюбленої команди); 3) мотив – відчувати емоційну єдність з іншими учасниками, пережити схожі емоції; 4) домінують несвідомі мотиви; 5) натовп демонструє прихильність до об'єкта уподобання; 6) натовп становить небезпеку в разі програшу об'єкта уподобання; 7) може перетворитися на дієвий та агресивний натовп [1, с. 68].

Психологічні особливості натовпу. Поліцейським групи превентивної комунікації необхідно пам'ятати, що:

1. У натовпі кожен з учасників: а) знімає із себе відповідальність за свої вчинки, діючи разом з рештою як єдине ціле; б) опускається до примітивного стану; в) характеризується ірраціональною поведінкою; г) підпорядковується колективному розуму; д) під впливом зовнішніх умов швидко переключає увагу.

2. У натовпі є: а) організатори, які можуть бути політично та психічно незрілими індивідами; екстремістами. Вони в ньому розгортають активну діяльність і направляють поведінку його учасників; б) агресивні особи, які примикають до натовпу виключно для розрядки своїх невротичних, нерідко садистських нахилів та потреб; в) учасники, які готові лише тимчасово дотримуватися певних норм поведінки.

3. Натовп: а) не терпимий до зовнішніх суперечок; б) здатний сприймати лише ті ідеї, які зрозумілі та спрощені до певної межі; в) керується судженнями, які завжди нав'язані йому та які не є результатом усебічного обговорення; г) ґрунтуються на асоціаціях, які пов'язані між собою лише уявною аналогією та послідовністю.

Основні правила здійснення професійних функцій поліцейськими групи превентивної комунікації:

I. Необхідно вибудовувати переговорну діяльність виключно на вимогах нормативно-правових актів.

II. Суворо дотримуватися правил і принципів переговорної діяльності.

III. Своєчасно виявити в натовпі: а) осіб, які, імовірно, можуть бути підбурювачами; б) осіб, які, імовірно, можуть бути організаторами масового заворушення; в) занадто агресивних осіб, які можуть виконати роль «детонатора масового заворушення». Ужити заходів для відокремлення від натовпу підбурювачів і надто агресивних осіб.

Експресивний натовп формується з осіб, які спільно переживають певні сильні почуття (гніву, обурення, горя, радощів тощо) [1, с. 69]. Зазначений тип натовпу може виникати під час концертів, релігійних зібрань, мітингів, фестивалів.

Характеристика експресивного натовпу: 1) головна потреба – отримати насолоду (від видовища, концерту, релігійного зібрання, мітингу, фестивалю); 2) головне бажання – бути причетним до певних подій; 3) мотив – відчуття єдності з іншими; 4) натовп демонструє захопленість; 5) натовп становить небезпеку в разі звуження свідомості під впливом наркотиків, алкоголю тощо; 6) може перетворитися на екстатичний натовп.

Психологічні особливості натовпу. Поліцейським групи превентивної комунікації необхідно пам'ятати, що: 1) експресивний натовп має емоційне забарвлення; 2) учасники не комплексують, вони разом кричать, танцюють, співають, сміються; 3) рухи учасників часто ритмічні; 4) він є менш організованим і менш керованим соціокультурними нормами.

Основні правила здійснення професійних функцій поліцейськими групи превентивної комунікації із цим типом натовпу такі самі, як і в разі роботи з конвенціональним натовпом.

Екстатичний натовп є крайньою формою експресивного натовпу [1, с. 70] та формується з осіб, що відчувають загальний екстаз унаслідок ритмічного наростання взаємозараження (карнавали, рок-концерти, масові релігійні ритуали тощо) [1, с. 70].

Характеристика екстатичного натовпу: 1) головна потреба – відчуття загального екстазу; 2) головне бажання – отримати насолоду; 3) мотив – відчувати єдність з іншими; 4) натовп демонструє захопленість, азарт, психологічний екстаз, фанатизм, осяяння; 5) натовп становить небезпеку в разі звуження

свідомості під впливом наркотиків, алкоголю, гіпнотичного трансу тощо; 6) може перетворитися на панічний натовп.

Психологічні особливості натовпу. Поліцейським групи превентивної комунікації необхідно пам'ятати, що:

1) особи, які перебувають у натовпі, доводять себе до нестями в спільних молитовних, ритуальних чи інших діях;

2) емоційна зарядженість сприяє психологічній готовності людей спільно діяти або дотримуватися певної форми поведінки;

3) посилюється щільність взаємозв'язків між учасниками натовпу й інтенсивність обміну інформацією;

4) під впливом емоцій натовп може дослухатися неймовірних, абсурдних гасел і закликів;

5) стан людини в натовпі наближений до гіпнотичного трансу;

6) поведінка стає невмотивованою (індивід керується інтересами натовпу, поступаючись особистими);

7) індивід жертвує собою заради ідола (настільки сильні його вірування та настанови, що навіть інстинкт самозбереження не здатний їх подолати та змінити);

8) індивід будь-яку ідею або вірування сприймає як абсолютну істину чи абсолютну помилку;

9) джерелом навіювання в натовпі є ілюзія якогось індивіда, яка затьмарює розум і паралізує критичне мислення;

10) натовп відчуває безмежне благоговіння перед традиціями та віруваннями, чинить опір будь-яким нововведенням;

11) релігійні почуття та переконання є дуже сильними та характеризуються лютою нетерпимістю, сліпою вірою, підпорядкуванням, прагненням пропагувати релігійні постулати;

12) релігійні забобони активні, агресивні, учасники відчайдушно заперечують справжнє знання;

13) усі настанови натовпом засвоює лише в разі, якщо вони мають релігійне забарвлення;

14) вірування натовпу завжди мають релігійну форму;

15) натовп не сприймає жодних аргументів, які суперечать забобону, віруванню, релігії;

16) факти та події не завжди аналізують на рівні свідомості, їх зазвичай відкидають.

Основні правила здійснення професійних функцій поліцейськими групи превентивної комунікації із цим типом натовпу в разі виникнення масового заворушення:

I. Не можна критикувати натовп.

II. Не слід переконувати натовп стосовно предмета фанатизму, оскільки це може спровокувати агресію.

III. Доцільно спробувати роз'єднати учасників масового заворушення шляхом їх селекції (виокремлення з натовпу).

IV. Якщо постає необхідність припинення масового заворушення – застосувати спеціальні засоби та силу.

Агресивний натовп утворюється з осіб, які об'єднані сліпою ненавистю до конкретного об'єкта (наприклад, діяча політичного чи релігійного руху, діяча управлінської структури, державного діяча та ін.) [1, с. 72].

Характеристика агресивного натовпу: 1) головна потреба – емоційна розрядка (суб'єкти масового заворушення мають надлишок психічного напруження); 2) головне бажання – досягти справедливості; 3) мотив – покарати конкретного об'єкта ненависті; 4) натовп демонструє вищий ступінь емоційного збудження; 5) натовп становить небезпеку в разі переходу до фази стихійності та неконтрольованості дій; може вчиняти протиправні дії (погроми, побиття, підпали тощо); 6) може перетворитися на деструктивну, руйнівну, кримінальну юрбу; 7) натовп завдає найістотнішої шкоди людям і навколишнім предметам.

Психологічні особливості натовпу. Поліцейським групи превентивної комунікації необхідно пам'ятати, що:

1. Учасники агресивного натовпу: а) не мислять критично; б) прагнуть до руйнування та навіть убивства; в) гіпертрофовано сприймають звичайне явище, оскільки мислять образами, а не поняттями; г) як належне сприймають авторитарність і нетерпимість свого лідера; д) не можуть стримувати свої інстинкти; е) відчують власну могутність у великому натовпі; ж) не усвідомлюють небезпеки, справжніх мотивів провокації, жорстокості власних дій; и) обмінюються між собою емоційними зарядами; к) поступово розпалюють загальний настрій до такого ступеня, що відбувається емоційний вибух, не контрольований свідомістю; л) інстинктивно прагнуть до рабства, оскільки анархія швидко їх стомлює.

2. Натовп: а) поважає тільки силу; б) сприймає доброту як вияв слабкості; в) не має раціонального підґрунтя для своїх дій.

Основні правила здійснення професійних функцій поліцейськими групи превентивної комунікації:

I. Максималізм натовпу вимагає від поліцейського розвинених ораторських здібностей і перебільшених почуттів, тому він повинен:

а) демонструвати внутрішню силу та могутність, упевненість у власних словах і діях, твердість переконань;

б) влучно вживати аргументи і застосовувати контраргументи стосовно предмета провокації;

в) спокійно доносити до осіб, що беруть участь у масовому заході, вимоги нормативно-правих актів щодо правомірної поведінки під час масових заходів;

г) вказувати на неправомірні дії провокатора;

д) роз'яснювати наслідки безумовного дотримання гасел провокатора;

е) роз'яснювати мету провокації тощо.

II. Поліцейський під час переговорів не повинен:

а) погрожувати натовпу та критикувати його дії;

б) висловлювати власну позицію стосовно, наприклад, гасел;

в) знецінювати, ображати та критикувати провокатора;

г) провокувати агресію з боку провокатора й натовпу;

д) використовувати конфліктогенні слова;

е) негативно оцінювати осіб, що беруть участь у масовому заході, й особу провокатора;

ж) виявляти невпевненість, агресію, страх, тривожність.

III. Одночасно з поліцейським, що здійснює переговори, у натовпі мають працювати негласні працівники. Вони повинні поширювати різноманітні чутки, застосовувати маневри відволікання для припинення масового заворушення тощо.

IV. Якщо постає необхідність припинення масового заворушення – застосувати спеціальні засоби та силу.

Панічний натовп і натовп, що рятується, зазвичай, утворюються з осіб, що об'єднані почуттям страху, спричиненого небезпекою для життя або нормального функціонування [1, с. 73]. Він буває панічним і таким, що рятується. Виникають такі натовпи в умовах наближення природної загрози (урагану, грози, землетрусу тощо), у випадках пожеж або іншої небезпеки на вулицях і площах великих міст тощо.

Панічний натовп характеризується повною втратою будь-якої організації [1, с. 74]. Натовп, що рятується, виникає в стані паніки під час рятування від реального чи уявного джерела небезпеки. Він піддається певній організації, тобто люди зберігають здатність до вольової регуляції поведінки, їхні дії зберігають елементи передбачуваності [1, с. 74].

Характеристика панічного натовпу та натовпу, що рятується: 1) головна потреба – самозбереження; 2) головне бажання – врятувати власне життя; 3) мотив – вижити; 4) натовп демонструє паніку, хаос, гостре відчуття страху, сильне емоційне

збудження, невмотивованість учинків, некритичне ставлення до обстановки тощо; 5) поведінка людей схожа на механічну, автоматичну; 6) психічний стан характеризується звуженням свідомості людей (вони нічого з навколишнього не сприймають і можуть поводитися неадекватно); 7) натовп становить небезпеку в разі звуження меж напрямку втечі; 8) можуть бути втрати серед осіб, які перебувають у панічному натовпі чи натовпі, що рятується.

Психологічні особливості натовпу. Поліцейським групи превентивної комунікації необхідно пам'ятати, що: 1) страх блокує здатність людей раціонально оцінювати ситуацію, яка виникла; 2) людина в натовпі може виявити такі фізичні здібності, які їй у звичайному житті не притаманні (високо стрибнути, швидко бігти, підняти щось важке тощо), це зумовлено мобілізацією всіх ресурсів індивіда; 3) учасники панічного натовпу не піддаються переконанню, на них може подіяти тільки дуже сильний подразник (наприклад, струм холодної води, гучний і різкий звук); 4) учасників натовпу, що рятується, за допомогою сильного подразника можна організувати.

Основні правила здійснення професійних функцій поліцейськими групи превентивної комунікації:

I. Не створювати перешкод для втечі людей.

II. Не намагатися зупинити паніку гучними гаслами.

III. Ужити заходів для припинення паніки шляхом використання сильних і різких подразників.

Стяжальний натовп формується з надактивно дієвих людей, які спрямовані на захоплення різних матеріальних цінностей [1, с. 75]: а) що стали доступними внаслідок стихійних лих – землетрусів, повеней, пожеж, техногенних катастроф, військових дій тощо; б) для демонстрації протесту проти панівної влади, яка ігнорує життєві інтереси та потреби громадян; в) для демонстрації невдоволення фактом, наприклад, нестачі квитків (біля кас стадіонів, видовищних вистав) тощо.

Характеристика стяжального натовпу: 1) головна потреба – володіти чимось; 2) головне бажання – отримати більше; 3) мотив – збагатитися (іноді мародерство не має мотивів, особа підкоряється натовпу та наслідує те, що роблять інші); 4) натовп демонструє егоїзм, жадібність, агресивність, жорстокість, безжалісність, спонтанність; 5) натовп є небезпечним, оскільки в його учасників немає почуття співпереживання, вони діють механічно.

Психологічні особливості натовпу. Поліцейським групи превентивної комунікації необхідно пам'ятати, що: 1) стихія є

основним тлом поведінки; 2) переважають інстинктивні бажання над волею, які підкріплюються анонімністю, що «розв'язує їм руки»; 3) спостерігається соціальна деградація особистості; 4) можливе виникнення масового психозу, під час якого люди схильні до необдуманих дій, не усвідомлюючи їх наслідки; 5) жадібність штовхає на безглуздя.

Основні правила здійснення професійних функцій поліцейськими групи превентивної комунікації:

I. Ужити заходів для застосування спеціальних засобів і сили для припинення масового мародерства.

II. Якщо є необхідність у переговорах, поліцейський повинен дотримуватися принципів і правил переговорної діяльності.

Повстанський натовп формується внаслідок загального справедливого обурення діями влади [1], маючи політичний підтекст. *Характеристика повстанського натовпу:* 1) головна потреба – побороти несправедливість; 2) головне пристрасне бажання – жити краще; 3) мотив – змінити владу; 4) натовп становить небезпеку, оскільки може спровокувати військові дії; 5) натовп демонструє високу моральність, почуття справедливості, єдність переконань, рішучість, сталість намірів, піднесені вияви (самовідданість, безкорисливість, самопожертва тощо); 6) вражають уяву натовпу не власне факти, а ставлення до них.

Психологічні особливості натовпу. Поліцейським групи превентивної комунікації необхідно пам'ятати, що: 1) натовп діє як єдине ціле, його учасники не сприймають себе як окремих індивідів; 2) натовп діє з конкретною спрямованістю на негайну зміну ситуації, яка не влаштовує її учасників; 3) натовп керується колективним бажанням змін; 4) натовп демонструє авторитетність і нетерпимість; 5) учасники натовпу не дорожать своїм життям; 6) натовп звинувачує інших, а не себе («ми» – бездоганні, у всьому винні «вони»).

Основні правила здійснення професійних функцій поліцейськими групи превентивної комунікації:

I. Необхідно вибудовувати переговорну діяльність виключно на вимогах нормативно-правових актів.

II. Суворо дотримуватися основних принципів і правил проведення переговорів.

III. Своєчасно виявити в натовпі: а) осіб, які, імовірно, можуть бути підбурювачами; б) осіб, які, імовірно, можуть бути організаторами масового заворушення; в) занадто агресивних осіб, які можуть виконувати роль «детонатора масового заворушення». Ужити заходів щодо виокремлення з натовпу провокаторів і надто агресивних осіб.

Отже, переговорна діяльність поліцейських групи превентивної комунікації є доволі складним і багатоаспектним процесом, який вимагає мобільності та гнучкості, креативності й компетентності. Залежно від типу натовпу дії поліцейських будуть різнитися. Слід ураховувати специфіку типів натовпу, основні принципи та правила здійснення професійних функцій для забезпечення публічної безпеки та порядку під час масового заворушення.

Висновки. Розроблені рекомендації будуть сприяти вдосконаленню комунікативної компетентності поліцейських групи превентивної комунікації, від якої залежать якість і результативність переговорної діяльності.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі полягають у вивченні тактичних особливостей переговорів поліцейських групи превентивної комунікації з певними категоріями учасників масового заворушення відповідно до їх рольових позицій (організатор, підбурювач, конфліктні особи, емоційно нестійкі, особи, які долучаються під впливом погроз з боку організаторів і підбурювачів, та ін.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шеретов С. Г. Ведение международных переговоров / С. Г. Шеретов. – Алматы : Данекер, 2004. – 164 с.

REFERENCES

1. Sheretov, S.G. (2004). *Vedenie mejhduнародnyh peregovorov [Conducting international negotiations]*. Almaty: Daneker [in Russian].

Стаття надійшла до редколегії 19.03.2018

Overschenko D. – Postgraduate Student of the Postgraduate and Doctoral Programs of the Odessa State University of Internal Affairs, Odessa, Ukraine;
ORCID 0000-0002-5549-6408

Tactical and Psychological Peculiarities of Carrying out the Negotiations by the Police with Different Types of Crowd

The important direction in police officers' activity is carrying out negotiations while conducting peaceful assemblies and other mass events. During mass riots there may occur different types of crowd and the competent behavior of the police officers with different types of crowd is very significant. For approbation in Ukraine European standards in area of providing public safety and order in public places due to carrying out peaceful assemblies in Chief departments of National police of Ukraine were

created constantly functioning work groups of police officers in area of communication with managers of mass events. The cited groups were made for carrying out negotiations with both managers of mass events and participants. It was emphasized that negotiation activity of police officers of preventive communication group is quite complicated and diversified, that requires mobility, flexibility, and competence. Depending on type of crowd, the police officers acts will differ. It was also determined, that police officers must definitely know the characteristic of types of crowd, main principles and rules of carrying out of the professional functions while providing public safety and order during mass riot. In this article the author provided scientific and practice recommendations about tactical and psychological peculiarities of carrying out the negotiations by the police officers on communication issues during mass riots with different types of crowd. There was described the characteristic of different types of crowd (occasional, conventional, expressive, ecstatic, aggressive, panic, money-grabbing and rebel), psychological peculiarities of these types of crowd and were proposed the chief rules of professional functions realizing by the police officers on communication issues. It was emphasized, that designated recommendations will facilitate improvement of communicative competence of the preventive communication police officers that determines quality and effectiveness of negotiation activity during mass riots. The cited recommendations will provide improvement of communicative competence of police officers of preventive communication group that determines the quality and effectiveness of negotiation activity.

Keywords: the police officer; communication issues; negotiations; mass riots; types of crowd.